

Kronika

Mokslo žinių sklaidos dešimtmečiai

(Žurnalo „Ekologija“ gyvavimo penkiasdešimtmetį minint)

2005 m. mokslo žurnalai „Ekologija“, „Biologija“ pažymėti svarbiu istorinio kelio bei raidos ženklu: numeriai išleisti su rubrika *50-ieji žurnalo leidimo metai*. Taip mokslo visuomenei buvo priminta šių leidinių gyvavimo jubiliejinė sukaktis ir šeštojo dešimtmečio raidos pradžia.

Tad kokie buvo leidinio „Ekologija“ penkių dešimtmečių istorijos puslapiai? Nors ir paviršutiniškai žvelgdami į mums artimos mokslinės minties sklaidos kelią Lietuvoje, aiškiai matytume, kad prabėgę metai Lietuvos mokslų akademijos žurnalui „Ekologija“, kaip ir kitiems, buvo vaisingi, pasižymėjo profesionalumu.

Neminint daugelio kitų pokariu įsteigtų, ypač ideologiškai kryptingų leidinių, žurnalo „Ekologija“ ištakas reikėtų sieti su „Lietuvos TSR Mokslų Akademijos žinyno“ pasirodymu. Tai buvo tęstinis mokslo darbų leidinys, ėjęs 1947–1952 m. (išleista 9 tomai). Tačiau tikroji mūsų minimo leidinio, pažymėjusio penkiasdešimtmetį, veikla prasidėjo tada, kai Mokslų akademijoje buvo nuspręsta reorganizuoti minėtą žinyną ir pradėti leisti neperiodinį tęstinį leidinį „Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai“ (A ir B serijų), kuriame būtų skelbiami akademinų institutų atliktų mokslinių tyrimų rezultatai (beje, 1952–1955 m. Lietuvoje pradėti leisti ir keli kiti mokslinio žurnalo tipo leidiniai). Pirmasis „Darbų“ (red. J. Žiugžda) numeris pasirodė 1955 m. Nuo 1956 m. jis – periodinis žurnalas. Biologai (zoologai, botanikai, fiziologai) savo mokslinius straipsnius skelbė B serijoje. Šios serijos numeriuose, kurie registruojant bei cituojant vadinti tomiais, taip pat buvo skelbiamos chemijos, fizikos, geografijos, kartais kitos tematikos publikacijos.

„Darbai. B serija“ leista 1955–1960 m., taigi jie gyvavo neilgai. Viena svarbiausių to priežasčių buvo biologinių tyrimų tematikos plėtojimas ir skelbimui skirtų mokslinių straipsnių pasiūlos didėjimas. Tai sietina su MA veiklos bei įtakos tyrimams didinimu: dar 1956 m. Mokslų akademija buvo įgaliota koordinuoti Lietuvos mokslinius tyrimus, įsteigiant Mokslinio tyrimo darbų koordinavimo tarybą (p-kas akad. J. Matulis); prisimintina, kad 1959 m. vietoje Lietuvos MA Biologijos ins-

tituto buvo sukurti du akademiniai institutai – Zoologijos ir parazitologijos bei Botanikos; prie Mokslų akademijos ėmė veikti komisijos, buvo steigiamos draugijos. Visa tai turėjo įtakos, kad „Darbai“ ne visada tenkino poreikius. Tai skatino rasti ir lygiagrečiams mokslinės medžiagos skelbimo būdams: institutuose pradėti rengti straipsnių rinkiniai, atskirai imta skelbti konferencijų medžiaga, atsirado mokslinių draugijų rengiamų leidinių, kuriuos stengtasi daryti tęstinius, ir pan.

Tad moksliniam „Darbų“ leidiniui laikotarpis nuo 1960 metų buvo reikšmingas tuo, kad Lietuvos MA sprendimu tuomet centrinių-sajunginių leidinių pavyzdžiu iš ėjusios B serijos buvo išskirta dar viena nauja – C (Biologijos mokslų) serija, kuri gyvavo ilgiausiai – iki 1990 m.

Formaliai „Darbų“ A, B, po to – A, B, C serijų redakcinės kolegijos pirmininkas buvo MA prezidentas J. Matulis, tačiau konkrečioms serijoms vadovavo pirmininko pavaduotojai. Biologijos mokslų serijos pavaduotoju iki 1966 m. buvo prof. V. Lašas, 1966 m. – prof. A. Minkevičius. Nuo 1966 m. žurnalų vyriausiuoju redaktoriumi skiriamas Vytautas Petrauskas, tačiau sudarius serijos redakcinę kolegiją, prof. A. Minkevičius buvo ilgametis jos pirmininkas, P. Zajančauskas – pavaduotojas.

Straipsniai C serijoje skelbti lietuvių kalba, vėliau buvo skelbiami daugiausia rusų kalba su santraukomis (reziumė) lietuvių kalba. Nuo 1967 m. straipsnių santraukos pradėtos skelbti ir anglų kalba, tačiau po dešimtmečio (nuo 1978 m.) jų neliko, tik vyriaus. redaktoriaus iniciatyva prie straipsnio buvo pateikiamas angliškąs straipsnio pavadinimas (nurodomas ir turinyje). Per metus išeidavo 3 tomai, kurių kiekvienas apie 20 spaudos lankų. Žurnale buvo skelbiami originalūs moksliniai straipsniai, tačiau tik iš tų biologijos mokslo sričių bei problemų, kurios buvo nagrinėjamos Mokslų akademijoje ir atitiko žurnalo profilį (1961–1994 m. ėjo tęstinis leidinys „Biologija“, priklausęs „Lietuvos TSR aukštųjų m-klų darbų“ serijai). C serijoje straipsniai buvo skelbiami skyriuose: botanika, zoologija, virusologija,

mikrobiologija, imunologija, citologija, genetika ir selekcija, biofizika, biochemija ir kt. Gausiausia ir daug įvairesnė už kitas buvo pirmųjų dviejų skyrių – botanikos bei zoologijos tematika. Minėti du skyriai turėjo po 5–6 poskyrius. Žurnale skelbti ir apžvalginiai probleminiai, taip pat mokslo istorijai skirti straipsniai, mokslinės veiklos kronika.

Pradžioje leidybinį darbą atliko nedaug žmonių. Lietuvos MA redaktoriai autoriams padėdavo parengti straipsnius kalbos, stiliaus požiūriu. Rašiusieji į „Darbai. C serija“ gerai prisimena kvalifikuotų redaktorių V. Petrausko, L. Mikeliūnienės, S. Skebienės ir kt., atsidavusių darbui, daug prisidėjusių gerinant leidinio kokybę, rengiant straipsnius spaudai. Žurnalai buvo spausdinami Vilniaus spaustuovėse, ir tai trukdavo gana ilgai, tačiau pamažu „Darbai“ plėtojo savo veiklą. Jie ėjo iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo.

Po Lietuvos MA Prezidiumo nutarimo įkurti Vyriausiąją redakciją, išaugusią į UAB leidyklą „Academia“, nuo 1990 m. pradėta leisti atskiros specializuotos žurnalo serijos. Minėta leidykla tapo šių serijų steigėja. Pirmaisiais metais leista 6, o 2000 m. – 12 akademinė žurnalų. Juos leido 2000 01 06 pradėjusi veikti Lietuvos mokslų akademijos leidykla. Smarkiai pagerėjo žurnalų poligrafinė kokybė, pasikeitė išvaizda. Formatu, straipsnių struktūra jie pradėjo prilygti panašaus profilio užsienio moksliniams leidiniams.

Taigi vietoj iki 1990 m. ėjusio Lietuvos MA mokslo leidinio „Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. C serija“, iki tol apėmusios visas biologijos mokslo šakas, buvo įkurti 2 leidiniai – žurnalai „Biologija“ ir „Ekologija“. Žurnalą „Biologija“ (1990–1992 m. „Eksperimentinė biologija“) kartu pradėjo leisti Lietuvos mokslų akademija ir Lietuvos aukštosios mokyklos. Jame skelbti straipsniai lietuvių, rusų, anglų kalbomis, redaktoriai akad. prof. B. Juodka (1990–1993), akad. prof. A. Merkys (1994–2001), nuo 2002 m. – narys koresp. prof. V. Rančelis. Kasmet išeina po 4 numerius.

Tais pačiais metais įkurto žurnalo „Ekologija“ pirmieji leidėjai buvo Lietuvos MA, Botanikos in-tas ir Ekologijos in-tas, kurie naują žurnalą leido 1990–1992 m. Nuo 1993 m. žurnalą „Ekologija“ leidžia Lietuvos MA leidykla. Išeina 4 numeriai per metus. Iš pat pradžių, nuo 1990 m. sudarius žurnalo redakcinę kolegiją, jo vyriausioji redaktorė iki 1998 m. buvo Lietuvos MA narė

eksp. prof. habil. dr. I. Eitminavičiūtė. Vėliau, 1999–2004 m., ji – redakcinės kolegijos pirmininkė, nuo 2005 m. – redakcinės kolegijos pirmininkė ir sudarytoja.

Aktualu tai, kad straipsnių mokslinį lygį palaiko kvalifikuota redakcinė kolegija bei jos sudaryta savo sritis gerai išmanančių mokslininkų recenzentų grupė. Redakcinė kolegija, kaskart atsinaujindama, įtraukia naujus narius, padedančius įvertinti būsimas publikacijas, jose gvildenamų klausimų mokslinį lygį. Iš viso per pastaruosius 15 metų į žurnalo redakcinę kolegiją buvo įtraukta net 37 mokslininkai biologai, daugiausia iš Lietuvos, ne tik iš Vilniaus, bet ir iš Kauno, Klaipėdos mokslo institucijų. Tarp jų buvo 3 LMA akademikai, 5 LMA nariai korespondentai bei nariai ekspertai. Žurnalo redakcinė kolegija pasipildė ir naujais užsienio mokslininkų vardais. Žurnalo „Ekologija“ redakcinė kolegija labiausiai atnaujinta pastaruosiu metu. Joje atsirado Estijos, Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Švedijos, Vokietijos mokslininkų. Tai reiškia, kad straipsnių mokslinis lygis palaikomas kvalifikuoto redakcinės kolegijos būrio bei savo sritis gerai išmanančių specialistų – mokslininkų recenzentų. Pažymėtina, kad žurnale „Ekologija“ skelbiamos publikacijos buvo tarp pirmųjų, pripažįstamų ginant zoologijos, ekologijos ir aplinkotyros krypties disertacijas. Nuo 2005 m. žurnalas indeksuotas ISI, įtrauktas į Mokslinės informacijos instituto duomenų bazę.

Žurnalo „Ekologija“ struktūrinis tematikos spektras platesnis, todėl jo tiražas, palyginti su kitų naujų akademinė žurnalų tiražu, didesnis (275–400 egz.). Kiekvieną ketvirtį ne mažiau kaip 100 žurnalo egzempliorių yra išsiunčiama į užsienio mokslines bibliotekas bei mokslo institucijas.

Džiugu, kad jau 50 metų žurnalas „Ekologija“, atstovaudamas daugelį biologijos mokslo krypties apimančioms šakoms, yra aukštai vertinamas: prestižinis leidinys Lietuvos biologų mokslo laimėjimams skelbti. Per pusę amžiaus dienos šviesą išvydo per 130 numerių (tomų), kuriuose galima rasti per 1000 mokslinių, beveik 100 kitokio pobūdžio publikacijų.

Tikėtina, kad ir ateityje ši biologų tribūna nesumenks, atvirksčiai – tobulės ir plės savo veiklą.

Dr. Algimantas Jakimavičius